

Справа «Ілхан проти Туреччини» (Ilhan v. Turkey)

У рішенні, ухваленому 27 червня 2000 року у справі *«Ілхан проти Туреччини»*, Суд постановив, що:

- не було порушено право на життя, закріплене у ст. 2 Конвенції щодо тілесних ушкоджень, завданих Абдулатіфу Ілхану працівниками правоохоронних органів;
- мало місце порушення заборони катування (ст. 3 Конвенції) щодо поведження працівників правоохоронних органів з Абдулатіфом Ілханом;
- було порушено право на ефективний засіб правового захисту (ст. 13 Конвенції).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив заявнику на користь його брата, Абдулатіфа Ілхана, 80 600 фунтів стерлінгів у відшкодування матеріальних збитків, 25 000 – як компенсацію моральної шкоди та 17 000 – у відшкодування судових витрат (із вирахуванням 11 300 французьких франків, вже наданих Радою Європи для оплати юридичних послуг).

Обставини справи

Заявник, Назір Ілхан, є громадянином Туреччини, народився у 1950 році і зараз проживає у місті Ізіляр, Урфа (Туреччина).

26 грудня 1992 року поліція проводила антитерористичну операцію у селищі Аутепе. Абдулатіф Ілхан, брат заявника, та ще один селянин побачили солдат, які наближалися до селища, і кинулися тікати. Для їхнього затримання було послано загін поліцейських. Заявник стверджував, що коли поліцейські виявили його брата та іншого селянина, які ховались у саду, вони почали бити останніх руками і ногами. За словами заявника поліцейські завдали прикладами автоматів багатьох ударів його брату, щонайменше один з яких потрапив у голову. Полісмени затримали Абдулатіфа Ілхана. Оскільки Абдулатіфу Ілхану було складно розмовляти і самостійно пересуватися, його посадили на осла і у такий спосіб доставили до поліцейського відділку. Пізніше, вночі, на вантажівці його перевезли у центральний поліцейський відділок міста Мардін, де помістили у їдальні. Капітан поліції допитав Абдулатіфа Ілхана 27 грудня 1992 року близько 17 години.

О 19 годин 10 хвилин 27 грудня 1992 року, коли Абдулатіф Ілхан перебував під арештом вже близько 36 годин, йому дозволили бути оглянутим лікарем у державній лікарні міста Мардін. У результаті проведеного огляду виявилось, що він страждає на лівосторонній геміпарезіс і що його стан критичний. Після цього Абдулатіфа Ілхана перевезли у державну лікарню міста Д'ярбакір, де лікарі підтвердили наявність реальної загрози його життю, а також виявили симптоми геміплегії та струсу мозку. Після проведення необхідного обстеження додатково було виявлено церебральний набряк і лівосторонній геміпарезіс. 11 червня 1993 року прокурор прийняв рішення про відсутність підстав притягнення до відповідальності працівників поліції у зв'язку із заподіянням Абдулатіфу Ілхану вище перелічених тілесних ушкоджень. Таке рішення обґрунтовувалося тим, що нібито тілесні ушкодження стали результатом нещасного випадку, в якому немає необережної чи умисної вини працівників поліції. Того ж таки дня прокурор виніс обвинувальний акт, в якому Абдулатіфу Ілхану інкримінувався опір офіцерам поліції (ст. 260 Кримінального кодексу Туреччини), оскільки під час антитерористичної операції він, тікаючи від поліцейських, проігнорував їхній наказ зупинитися. 30 березня 1993 року відбулося слухання справи Абдулатіфа Ілхана у мировому суді міста Мардіни (Mardin Justice of the Peace Court). Суд визнав його винним у невиконанні наказу офіцера поліції зупинитися і кваліфікував такі дії по ст. 260 Кримінального кодексу. Абдулатіф Ілхан був засуджений до штрафу у 35 000 турецьких лір з відстрочкою сплати останнього.

Зміст рішення Суду

Заявник стверджував, що його брат був потерпілим від нападу, який загрожував його життю, а також підданий катуванню. Отже, на думку заявника, мали місце порушення ст. 2 і 3 Конвенції. Крім того, заявник вважав, що Абдулатіф Ілхан не мав ефективного засобу

правового захисту, оскільки були допущені порушення під час проведення попереднього слідства.

Уряд Туреччини наполягав, що заява повинна бути взагалі відхилена як неприйнятна, оскільки закріплені Конвенцією права самого заявника, Назіра Ілхана, не були порушені.

Суд нагадав, що правила про прийнятність заяв слід застосовувати гнучко і без зайвого формалізму. Більше того, всі положення Конвенції слід застосовувати і тлумачити у спосіб, який би забезпечував реальність й ефективність закріплених нею прав і свобод. У даній справі безпосереднім потерпілим від нападу і протиправного поведіння і справді був Абдулатіф Ілхан, брат заявника, однак зміст самої заяви свідчить, що заявник, Назір Ілхан, діє від імені свого брата, який через поганий стан здоров'я не може самостійно захистити свої права. Той факт, що заявник від свого імені звернувся до Суду не свідчить про порушення Конвенції, оскільки Абдулатіф Ілхан висловив свою згоду на розгляд його справи Судом і по мірі можливості приймає участь у провадженні. Крім того, очевидно є відсутність конфлікту інтересів між братами. Зважаючи на вищенаведені обставини, а особливо на становище Абдулатіфа Ілхана, Суд дійшов висновку, що звернення заявника від свого імені не є порушенням вимог Конвенції. А отже попереднє заперечення Уряду щодо прийнятності заяви має бути відхилене.

Уряд також стверджував, що заявник не використав усі національні засоби захисту прав відповідно до ст. 35 Конвенції, оскільки не звернувся з проханням відкрити кримінальну справу чи з позовами до судів цивільної і адміністративної юрисдикції. Крім того, ні Абдулатіф Ілхан, ні сам заявник не зверталися з скаргами до прокурора.

З приводу цього Суд зауважив, що:

- звернення до суду адміністративної юрисдикції відповідно до ст. 125 Конституції Туреччини може мати результатом настання лише матеріальної відповідальності державних органів чи окремих посадових осіб; тому передбачені ст. 2 і 13 Конвенції обов'язки держав-учасниць щодо проведення ефективного розслідування задля виявлення і покарання винних у нападі, який загрожував життю, чи тортурах, можуть виявитися ілюзорними за умови існування вимоги до заявника вичерпати усі адміністративні засоби захисту, що можуть привести лише до майнової відповідальності держави; таким чином, від заявника не вимагалось вичерпувати усі адміністративні засоби захисту прав;
- оскільки прокурор не провів розслідування задля встановлення присутніх чи винних в інциденті, який мав місце під час затримання Абдулатіфа Ілхана, чи виявлення доказів, що свідчили про правдивість або недостовірність тверджень поліцейських про нещасний випадок, який нібито став причиною тілесних ушкоджень, а також оскільки документи, складені поліцією, не могли дати відповіді на ці питання, то очевидно, що у випадку звернення Абдулатіфа Ілхана з цивільним позовом у нього не було жодних шансів на успіх;
- Абдулатіф Ілхан зазнав серйозних тілесних ушкоджень під час затримання, а отже прокурор відповідно до ст. 153 Кримінально-процесуального кодексу був зобов'язаний провести розслідування на предмет того, чи мав місце злочин, і хоча відповідні органи державної влади звернули увагу на інцидент, однак, прокурор вирішив не проводити розслідування обставин, за яких Абдулатіфу Ілхану було заподіяно тілесні ушкодження.

Суд нагадав, що примус, застосований до Абдулатіфа Ілхана, не мав летальних наслідків. І хоча цей факт не виключає необхідності проаналізувати справу на предмет порушення ст.2 Конвенції, однак, слід пам'ятати, що застосування сили представниками держави, яке не спричинило смерть, лише у виняткових випадках є порушенням цієї конвенційної норми.

Хоча Суд і не вирішує питання про кримінальну відповідальність осіб, винних у заподіянні тілесних ушкоджень, у результаті яких могла статися смерть потерпілого, однак, з'ясування умислу та мети дій таких осіб є важливим для встановлення відповідності їхньої

поведінки ст. 2 Конвенції. Майже у всіх справах про напади або протиправне поводження

З особою з боку солдат чи поліції предметом розгляду Суду була відповідність дій представників держави вимогам ст. 3 Конвенції. Суд нагадав, що мозку Абдулатіфа Ілхана було завдано шкоди в результаті щонайменше одного удару прикладом автомата в голову. Тяжкість цього ушкодження, яке спричинило тимчасовий розлад діяльності мозку, є очевидною. Однак, Суд, оцінюючи усі обставини справи в їх сукупності, не вважав, що інтенсивність і характер сили, застосованої поліцейськими при затриманні Абдулатіфа Ілхана, свідчать про порушення ст. 2 Конвенції. Відсутність адекватної медичної допомоги теж не може бути розцінена як порушення права на життя.

Суд дійшов до висновку, що факт нанесення Абдулатіфу Ілхану ударів прикладами автоматів, щонайменше один з яких потрапив у голову, дійсно мав місце. Це побиття спричинило серйозні рани і два ушкодження голови, які, в свою чергу, викликали тривале порушення функцій мозку. Незважаючи на серйозні рани, а також те, що Абдулатіф Ілхан не міг самостійно пересуватися і йому було складно говорити, поліцейським знадобилося близько 36 годин для того, щоб доставити його у лікарню.

Беручи до уваги страждання, зазанані Абдулатіфом Ілханом, супутні обставини, а також відсутність адекватної медичної допомоги протягом тривалого часу, Суд дійшов висновку, що Абдулатіфа Ілхана було піддано катуванню.

Щодо ще одного твердження заявника про наявність порушення ст. 3 Конвенції, оскільки не було проведено ефективного розслідування інциденту, то Суд зауважив, що відповідно до ст. 13 Конвенції, особі, яка аргументовано скаржитися на порушення прав, закріплених у ст. 3 Конвенції, необхідно забезпечити ефективний засіб правового захисту, який включав би достатні гарантії безпеки від зловживань з боку представників держави. Прецеденти Суду свідчать, що поняття ефективного засобу правового захисту охоплює проведення розслідування, правила проведення якого, поряд з іншим, передбачають доступ до нього особи, що скаржитися. Доцільність або необхідність встановлення такого «процесуального» порушення ст. 3 Конвенції залежить від обставин конкретної справи. Наприклад, якщо відсутність ефективного розслідування спричинила порушення матеріальних приписів цієї норми. У даній справі катування було застосовано по відношенню до Абдулатіфа Ілхана з боку поліцейських при його затриманні. Тому скарги заявника щодо відсутності ефективного розслідування слід розглядати у контексті можливого порушення ст. 13 Конвенції.

Оскільки Уряд є відповідальним за катування, яке мало місце по відношенню до Абдулатіфа Ілхана, то відповідні державні органи зобов'язані були провести ефективне розслідування інцидента. Хоча факт заподіяння тяжких тілесних ушкоджень Абдулатіфу Ілхану, у результаті яких необхідною стала негайна госпіталізація останнього, був відомий прокурору, той, однак, не вжив жодних неупереджених кроків щодо розслідування події, беззастережно прийнявши суперечливу і сумнівну версію поліції. Прокурор не допитав ні Абдулатіфа Ілхана, ні Ібрагіма Карахаса¹ щодо інциденту, який мав місце. Крім того, він не звернувся до медиків-експертів задля з'ясування серйозності і характеру ушкоджень. Більше того, медичний висновок, зроблений після прибуття Абдулатіфа Ілхана до відділення швидкої допомоги, не торкався питання причин ушкоджень, названих потерпілим, а також інших слідів побиття, які були на його тілі. Пояснення цих недоліків медичного висновку лише необхідністю термінової доставки Абдулатіфа Ілхана до Д'ярбакіру, а також тим, що причини ушкоджень будуть з'ясовані прокурором у майбутньому, не можуть бути задовільними. Зважаючи на це, Суд дійшов висновку про відсутність ефективного кримінального розслідування справи відповідно до вимог ст. 13 Конвенції.

Таким чином, Абдулатіфу Ілхану не було забезпечено ефективного засобу правового захисту, включаючи право на вимогу про відшкодування заподіяної шкоди.

¹ Мова йде про ще одного селянина, якого затримали разом з Абдулатіфом Ілханом.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України О. О. Бекетовим, Р. М. Москалем, Н. П. Ничай, М. Ю. Пришляк, Т. І. Пашуком, М. Б. Рісним, А.-М. Я. Хом'як.